

Ключевые слова: социально-политический протест, протестный потенциал, протестное настроение, классификация протеста.

Fomichev A. L. The problem of theoretical analysis of the content of sociopolitical protest and its classification.

The sociopolitical protest is a phenomenon of political life which meets a new relevance to modern science, due to the protests organized in North Africa. In this paper the author offers his own definition of the term «sociopolitical protest» and makes an attempt to reveal the contents of the subject using a new variant of its classification.

Keywords: sociopolitical protest, potential for protest, protest mood, classification of protest.

Ржевська Н. Ф.

НОВІ ВИМОГИ ДО ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ БАРАКА ОБАМИ: ТОЧКА ЗОРУ ЕКСПЕРТІВ

Проаналізовано особливості формування зовнішньополітичної глобальної стратегії США за нових геополітичних умов на фоні існування двох точок-проблем у сучасному світовому порядку, які умовно аналітики Інституту Брукінгса назвали «великі ставки» та «чорні лебеді».

Ключові слова: новий світовий порядок, зовнішня політика, глобальна стратегія США, «великі ставки», «чорні лебеді».

Геополітичні зміни, що відбулися у світі за час перебування Б. Обами на посту президента США, знайшли своє відображення в ідейно-теоретичних дискусіях, що розгорнулись в американському науково-політичному співтоваристві, у першу чергу серед експертів. Зокрема, питання ціннісно-ідеологічного характеру займають серед них одну з провідних позицій, адже ідеологія – одна з найважливіших складових мислення політичних аналітиків. Саме вона визначає розуміння ними цілей співіснування, а значить і базових цінностей, які вмотивують діяльність усього світового співтовариства. Дебати щодо засад сучасної зовнішньополітичної стратегії США серед провідних експертів і аналітиків тримають у центрі уваги не лише зміни, що відбулися в світі, а й наслідки впливу останніх на формування нового світопорядку.

Для нас центральними у дослідженні зазначеної проблеми стали перспективи розвитку сучасної зовнішньополітичної стратегії

Сполучених Штатів Америки, методологічним підґрунтям – «Президентська книга-інструкція з примітками для Президента Обами», написана аналітиками Інституту Брукінгса та праці Зб. Бжезинського, Г. Кіссінджера, С. Хантінгтона й багатьох інших вчених, чий погляд є ідеологічною основою та цільовим індикатором глобальної зовнішньополітичної стратегії Вашингтона.

Попри все відкритим для дослідження залишається напрям щодо визначення і прогнозування зовнішньополітичного курсу чинної адміністрації президента США. Мета статті полягає у виявленні особливостей формування зовнішньополітичної глобальної стратегії США за нових геополітичних умов на фоні існування двох типів проблем в умовах сучасного світового порядку, які аналітики Інституту Брукінгса назвали «великі ставки» та «чорні лебеді».

Унікальне становище Сполучених Штатів як єдиної наддержави відкрило перед ними можливість більш масштабного і цілеспрямованого впливу на хід та зміст міжнародних відносин, частково у сфері забезпечення безпеки. Перед американським зовнішньополітичним істеблшментом у черговий раз постає завдання не тільки ідейно обґрунтувати власну стратегію міжнародної діяльності за нових умов, а й запропонувати модель нового світового порядку і глобальну стратегію на довгострокову перспективу.

Зовнішня політика США ґрунтується на трьох фундаментальних стовпах: доктрині неперевершеної американської переваги (США повинні постійно закріплювати свою військову міць, щоб зберегти статус єдиної світової наддержави), концепції превентивної війни (готовності завдати військових ударів до того, як відносно до США та їхніх союзників будуть застосовані агресивні дії) і готовності діяти наодинці, якщо багатостороннього співробітництва для досягнення зовнішньополітичних цілей США не буде можливості досягти.

Зовнішньополітичні кроки, зроблені адміністрацією Б. Обами за період першого перебування його на посаді президента, стимулювали ревізію американської стратегічної думки. На відміну від стратегічних новацій Дж. Буша-молодшого, що викликали суспільний резонанс, генеральна лінія Б. Обами претендує на новий прагматизм і коаліційний підхід із оперттям на «розумну силу» (smart power) у вирішенні різних проблем міжнародного значення.

Стратегія національної безпеки, обнародована в травні 2010 р. [1], разом з іншими доктринальними документами (Чотирирічний огляд військової політики [2], Огляд ядерної політики [3], Стратегія у сфері кібербезпеки [4] і т.і.), дають достатньо розгорнуте уявлення про зовнішньополітичні пріоритети першої адміністрації Б. Обами.

Відповідно до Стратегії національної безпеки є можливість робити висновки про ступінь наступності та новизни у підході відповідної адміністрації до питань безпеки США.

У документі виокремлені чотири аспекти: безпека, економічне процвітання, просування «універсальних цінностей», закріплення світового порядку під американським керівництвом [5].

Стратегія національної безпеки Б.Обами, як і всі попередні документи такого типу, зберігає акцент на підтримання американського лідерства у світі. Разом з цим підхід нинішнього керівництва США містить низку важливих нововведень не лише тактичного, а й стратегічного характеру.

Уперше у стратегії пропонувалося інтерпретувати основні інструменти американської могутності: дипломатію, військову силу, економічні механізми, розвідку, сили забезпечення внутрішньої безпеки.

Історично американський підхід до проблеми забезпечення національної безпеки обмежувався міжнародними аспектами: питаннями військової і зовнішньої політики. Питання внутрішньої політики і економічного розвитку не вважали такими, що стосуються сфери національної безпеки США. Адміністрація Б.Обами розширила поняття національної безпеки. Стратегія президента має всеохопний характер і є спробою інтегрувати внутрішні та міжнародні аспекти національної безпеки.

Стратегія Б. Обами 2010 року відображає гостру системну кризу, з якою зіштовхнулися Сполучені Штати в кінці минулого десятиліття. Зазвичай мова йде не лише про виживання США, а також про перенапряг сил у спробі консолідувати однополярний світ. Теза про переобтяження у самому тексті документа повторюється аж тричі. Неодноразово йдеться про те, що жодна країна не може перебрати на себе відповідальність [6]. У своїй праці «Другий шанс: три президенти і криза американської наддержави» один із основних стратегів американської зовнішньої політики Зб. Бжезинський стверджує, що не існує реальної альтернативи світовому лідерству США, і що більшість провідних держав світу згодні з тим, що світ потребує лідера-стабілізатора.

Маючи в своєму розпорядженні інші інформаційні ресурси, використовуючи найбільш сучасні прогностичні моделі, Національна розвідка США у своїй доповіді «Глобальні тенденції 2025: світ, що змінюється» формулює ту ж саму ідею більш конкретно. Фахівці Ради вбачають потрібність США до 2025 р. як регіонального балансу на Близькому Сході та в Азії. Оскільки в Азії знаходяться нові глобальні

гравці Китай та Індія – потенційні конкуренти США, а на Близькому Сході – основні світові запаси нафти й газу, то це швидше заявка на управління не регіональними, а глобальними процесами [7].

Керуючись цим, можна передбачити, що малоймовірним є те, що найближчим часом США погодяться з чимось меншим, ніж глобальне лідерство. Успіхи чи поразки США в зовнішній політиці послужили перевіркою їх здатності до світового лідерства на фоні посилення національних прагнень жителів усіх континентів і різких зрушень геополітичних балансів.

Ще з початку 1990-х років у США розгорнулись широкі дискусії про новий світовий порядок, про роль і місце в ньому Сполучених Штатів, їхніх національні інтересів, мети та методів зовнішньої політики в нових умовах. У сучасних Сполучених Штатах функції інтелектуальної підготовки зовнішньої та внутрішньої політики виконує науково-політичне співтовариство – велика група, що об'єднує вчених, експертів, аналітиків та ідеологів, які тою чи іншою мірою причетні до вироблення внутрішньої політики та зовнішньополітичного курсу держави. Сюди належать перш за все ті, хто безпосередньо осмислює реальність, готує рішення, пише аналітичні доповіді для чиновників Держдепартаменту та апарату президента, керівники спецслужб, комітетів та комісій Сенату і Конгресу, а також ті, хто втілює нові ідеї у промови великих державних діячів. Поряд з ними до цієї групи належать і ті, хто виконує прикладну функцію щодо безпосереднього впровадження цих ідей. З одного боку, це публіцисти та співробітники аналітичних центрів, що критично оцінюють практичну політику адміністрації, з другого боку, це ті, хто продукує альтернативні ідеї, а також учасники обговорень на сторінках політико-теоретичних видань, відкритих дебатів тощо.

14 січня цього року в Інституті Брукінгса (Вашингтон) експерти презентували рекомендації, які вони підготували для президента Б. Обами стосовно перспектив трансформації та становлення зовнішньостратегічного курсу на другий термін його перебування в Білому домі. Документ має назву «Президентська книга-інструкція з примітками для Президента Обами». У ньому йдеться про участь США у розробці стратегії будівництва нового світового порядку та визначенні динаміки світових подій, про всі виклики для світової спільноти, які з цього впливатимуть.

Американські експерти зазначають, що початок другого президентського терміну Б. Обами співпав зі станом підвищеної нестабільності у світі, де провідні держави перейняті економічними

кризами і знаходяться на різних стадіях політичних трансформацій або ж у безвиході. Близький Схід переживає політичний переворот, зростає напруга у Східній Азії. Світові інститути (ООН, Велика двадцятка чи Євросоюз) наразі є ослабленими і мало функціональними. Вони, здається, простують у різні боки за відсутності єдиного лідерства. Ліберальний світовий порядок, створений після Другої світової війни, який характеризувався вільною, відкритою світовою економікою, поширенням ліберальної демократії і поглибленням ліберальних, мирних норм міжнародної поведінки, як зазначають аналітики, «значно обсмикався по краях». Це є періодом невизначеності і нестабільності для світу і для Сполучених Штатів, але здається, що він може стати моментом для великих можливостей.

Доречно зауважити, що стосовно глобальної нестабільності низка сучасних політичних діячів і вчених дотримуються тієї ж точки зору: найближчі роки можуть бути переломними для усього світу, що вступає в епоху кардинальних змін, а можливо, й потрясінь.

У своїй інструкції американські вчені відзначають, що при вступі США в Першу світову війну світ знаходився біля «гнучкого з'єднання», коли Америка та інші демократичні держави мали шанс перебудувати міжнародну систему в дещо краще. Проте американці ухилилися від цього виклику, аж доки не прийняли його після другої катастрофи світового порядку (Другої світової війни). Нині США знову перебувають на межі цього «гнучкого з'єднання».

Перед Сполученими Штатами стоять нові стратегічні запитання-завдання. Чи потрібно Америці повертатися спиною до світу зі зростаючим безпорядком? Чи не краще було б спробувати знову зміцнити, розширити географічно і темпорально ліберальний світовий порядок, котрий надав так багато вигод американцям та багатьом іншим людям?!

Експерти, звертаючись до президента Б. Обами, переконані, що відповідь на ці запитання залежить від його особистого рішення щодо цільового використання наступних чотирьох років президентського терміну.

На основі досліджень, зроблених у рамках аналітико-дослідницької програми, запропоновано конкретні рекомендації, які ґрунтуються на тому, що експертами було визначено на світовій мапі два види «точок-проблем». Перший вид умовно було названо «великі ставки», до них належать уже виявлені важливі міжнародні і регіональні проблеми, від вирішення яких Сполученими Штатами або за їхньою участі залежить спрямованість подальших векторів

глобального розвитку, авторитет і лідерський потенціал заокеанської супердержави.

У сфері безпеки до таких належать проблеми запобігання створення Іраном ядерної зброї як важливої умови успішного закріплення режиму нерозповсюдження і скорочення, у тому числі через домовленості з Москвою, що могло б стати наріжним каменем нового світового порядку. Також важливо перешкодити переважанню військово-технічної орієнтації у розвитку Китаю за допомогою поглиблення американсько-азійських альянсів, особливо із урядами Токіо і Сеула, побудова нових партнерських проєктів. Критично важливим для ствердження ліберального геополітичного порядку в наступні чотири роки також буде розвиток стосунків з Індією.

В економічній сфері увага акцентується на розвитку принципів вільної торгівлі з Азійсько-Тихоокеанським регіоном та з Європою, розширення можливостей США в експорті газу для ключових союзників і партнерів, що зменшить їхню залежність від російського експорту.

Політична складова світового порядку повинна ґрунтуватися на приматі й просуванні демократичних цінностей. Президентіві Б. Обамі експерти рекомендують знову поставити демократію в центр американської зовнішньої політики та підтримувати світові сили, які виступають за економічну і політичну модернізацію. Наголошується на необхідності розробки такої глобальної стратегії, яка б виключала зниження американської уваги до одних регіонів за рахунок підвищеної уваги до інших.

Другий вид точок-проблем названо за допомогою метафори «чорні лебеді», яка буквально позначає щось малоімовірне, але надзвичайно впливове у розвитку ситуації, таке, що могло б завадити реалізації вищезгаданих американських пріоритетів.

Такого типу несподіванками можуть виявитися наступні: американсько-китайська конфронтація стосовно корейського питання; революція і війна в Китаї; падіння режимів династії Саудів; розпад Єврозони; розвал Палестинської автономії; міграційні процеси, викликані підняттям рівня моря та зміною клімату.

Експерти завершують свою інструкцію закликом до президента Б. Обами: «Звернений до Вас великий виклик полягає в тому, щоб використати цей момент гнучкості та використати Ваше лідерство з метою збереження і розширення ліберального глобального порядку для майбутніх поколінь».

Сам по собі напрошується висновок, що прогнозований зовнішньополітичний курс США в черговий раз закликає американців

до створення світового порядку, який би задовольняв їхні вимоги. Це цілком природно, бо кожна країна завжди прагне через свою зовнішню політику максимально реалізувати свої національні інтереси.

Однак слід ураховувати, що зовнішньополітичні стратегії інших країн є також амбіційними. Тож якого світового порядку слід очікувати на найближчі чотири роки? Чи вдасться Сполученим Штатам здійснити задумане? Яким нині є світовий порядок?

Не зважаючи на те, що концепт «світовий порядок» є одним із тих, які найбільш часто зустрічаються в будь-якій розмові на тему зовнішньої політики, його значення й донині залишається невизначеним. З 1648 року його називали Вестфальським, з 1919 року – Версальським, а з 1945 року – Потсдамським. Світ періоду «холодної війни» видався «двохполюсним» (полюсами були США і СРСР), після розпаду СРСР він нібито став «однополюсним», нині в моду входить епітет «багатополюсний», оскільки не всі погодилися вважати світовий порядок «однополюсним американським», а провідні традиційні і нові гравці претендують на свої сфери впливу.

Експерти Інституту Брукінгса порядок, який виник після Другої світової війни, назвали «ліберальним». Постає запитання, що стало підставою для такого рішення. Саркастична відповідь з приводу цього може бути сформульована наступним чином: чи не тримається ліберальний порядок на страху перед гарантованим взаємним ядерним знищенням.

Встановлюючи завдання щодо побудови нового ліберального світового порядку, експерти рекомендують президенту Б. Обамі більше робити для підтримки складної боротьби за демократію в арабському світі, у тому числі для утримання єгипетських «Братів-мусульман» у рамках демократичних стандартів; більш активно керувати спробою досягнути позитивного демократичного виходу з ситуації в Сирії, не допустивши її занурення в хаос або перетворення у прихисток для джихадистів та іранських функціонерів.

З приводу цього виникають зустрічні запитання: з якою метою Ізраїль відсторонився від Єгипту двохсоттридцятикілометровим парканом з колючого дроту, яким керує президент-виходець із «Братів-мусульман»? Яким чином буде лібералізуватися єгипетська економіка, якщо на посаду міністра фінансів призначено ще одного прибічника «Братів», який сповідує фінансову модель, що нівелює для банків можливість відсоткового фінансування? З ким у Сирії будуть лібералізувати ракетні комплекси НАТО, розташовані на сирійсько-турецькому кордоні? Як перетворити на лібералів малійських

сепаратистів, на збройну боротьбу з якими вже спрямовано 2500 солдат Франції, а 13 країн ще обіцяють надати допомогу.

В. Ягубкін, керівник міжнародних програм Інституту регіональної економіки і соціального проектування Росії, зауважує, що сам не заперечує можливості пожити в умовах ліберального світового порядку, проте де ж взяти у світі таку велику кількість лібералів. Тим не менше, висуваючи подібні запитання авторам «книжки-інструкції», не можна не визнати, що змальовані ними на карті світу «чорні лебеди» є свіжою реалістичною тенденцією в еволюції американського зовнішньополітичного мислення. Ця тенденція є визнанням того, що між політичними ідеалами держави, навіть такої потужної, як США, і результатом його реалізації вірогідною є суттєва відмінність [8].

Світовий порядок не був і не буде таким, яким його хотіли б бачити у Вашингтоні, Москві чи інших столицях. Дійсність презентує неочікувані сюрпризи, які ще Г. Гегель визначав як «хитрість світового розуму».

Слід відзначити також правоту американських учених у тому, що в існуючій системі міжнародних відносин знижуються параметри порядку і наростає безлад. До того ж, зростання порядку в одних регіонах примножує безлад в інших. Одна із основних причин вступу світового порядку в нестійкий стан проглядається в появі нового актора міжнародної політики – молодого, порівняно освіченого, проте переважно безробітного, амбітного, який не визнає авторитетів і не бажає ждати «світлого завтра», покоління людей в країнах «третього світу», котрі не згодні жити за законами і правилами, встановленими старшими поколіннями або запропонованими ззовні.

У соціальних мережах вони спостерігають ситий і процвітаючий світ і хочуть жити не гірше тут і зараз. Саме задля цього вони готові взяти зброю. Ми можемо обізвати їх терористами, екстремістами, сепаратистами та іншими поганими словами, але це не ліквідує проблему. Питання в тому, чи бажає ця молода спільнота демократії, чи розуміє в чому її суть та чи запитував в неї хтось про її бажання?

Отже, даючи поради щодо перспектив розвитку нового світового порядку, експертам-інструкторам американського президента варто було б попередньо порадитися з масами. Це потрібно зробити для того, щоб важкопрогнозовані «чорні лебеди» не завадили грі з «великими ставками». У цьому випадку американському президентові необхідно слідувати рекомендаціям Зб. Бжезинського, визначеними у книзі «Ще один шанс» про те, що Америці необхідно без зволікань сформулювати зовнішню політику, яка б дійсно відповідала ситуації.

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. National Security Strategy 2010. I. Overview of National Security Strategy, p.1 [Електронний документ] / The White House // http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf.
2. Quadrennial Defense Review Report [Електронний документ] // US Defence Department. – Режим доступу: http://www.defense.gov/qdr/images/QDR_as_of_12Feb10_1000.pdf.
3. Обзор ядерной политики США, апрель 2010 [Електронний ресурс] // US State Department. – Режим доступу: <http://www.america.gov/st/peacesec-russian/2010/April/20100413092305xjsnommis0.6592829.html>.
4. International Cyber Space Strategy [Електронний документ] / The White House. – Режим доступу: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/international_startegy_for_cyberspace.pdf.
5. *Рогов С. М.* Американское лидерство в многополярном мире. Основы «Стратегии национальной безопасности» Обамы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1276462800>.
6. US Defense Expenditure to Decline from 4.8% to 3.9% of GDP by 2015. Published on ASDNews: Mar 29, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.asdnews.com/news/34425/US_Defense_Expenditure_to_Decline_from_48_to_39_of_GDP_by_2015.htm.
7. *Friedman G.* Obama's Foreign Policy: The End of the Beginning [Електронний ресурс] // The Stratfor. Global Intelligence. – Режим доступу: http://www.stratfor.com/weekly/20090824_obamas_foreign_policy_end_beginning.
8. *Ягубкин В. А.* Большие ставки и черные лебеди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politrus.com/2013/01/20/obama-usa/>.

Ржевская Н. Ф. Новые требования к внешнеполитической стратегии Барака Обамы: точка зрения экспертов.

Проанализировано особенности формирования внешнеполитической глобальной стратегии США в условиях новых геополитических норм на фоне существования двух точек-проблем современного мирового порядка, которые аналитиками Института Брукингса были названы «большие ставки» и «черные лебеди».

Ключевые слова: новый мировой порядок, внешняя политика, глобальная стратегия США, «большие ставки», «черные лебеди».

Rzhevska N. F. New requirements for the B. Obama's foreign-policy strategy: experts point of view.

In this article there are analyzed the peculiarities of foreign-policy global strategy formation of the USA in terms of new geopolitical conditions that are found on the background of two problems of the modern world order that were defined by Brookings Institution analytics as «black swans» and «big rates».

Keywords: new world order, foreign policy, global strategy of the USA, «big rates», «black swans».

Качан К. Є.

ЕВОЛЮЦІЯ ІДЕЙ ІСЛАМСЬКОГО РАДИКАЛІЗМУ В ЕПОХУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

У статті досліджено філософське підґрунтя сучасного ісламського радикалізму, закладене в процесі розвитку мусульманської філософії; висвітлено ідеї таких представників середньовічної ісламської філософії, як Ахмад ібн Ханбал та Такі ад-Дін ібн Таймія.

Ключові слова: Ахмад ібн Ханбал, Такі ад-Дін Ахмад ібн Таймія, бід'а, іджма, іджтихад, кияс, мубайа'а.

Розглянувши історію ісламу, можна побачити, що ця релігія залишалася цілісним вченням, системою норм і цінностей, що не викликала ніяких внутрішніх суперечностей лише за пророка Мухаммаді, а також за двох наступних «праведних» халіфів – Абу-Бакрі і Умарі. Надалі відбулись численні розколи, в основі яких лежала різна інтерпретація певних догм та різні бачення вирішення суспільно-політичних ситуацій. Окрім цього значні корективи у релігійно-філософські вчення вносила і боротьба за владу.

Доктринально-ідеологічне обґрунтування сучасного ісламського радикалізму можна зрозуміти лише простеживши еволюцію радикальної складової ісламу, зокрема надбання представників ісламської філософії епохи Середньовіччя, які ґрунтувались на ідеї салафії.

Мета статті полягає в дослідженні радикальної складової ісламської філософії епохи Середньовіччя, ідеї якої вплинули на формування сучасного ісламського радикалізму.

У процесі боротьби між різними богословсько-юридичними школами (мазхабами), а також між різними політичними течіями народжувалися радикальні погляди і рухи. Зокрема, у сунізмі